

Pohjoiskalottikonferenssi

19.–21.8.2016, Kemi

Juha Tainio, Kveenikansan edustaja suomalaisugrialaisten kansojen maailmanjärjestön konsultatiivisessa komiteassa piti seuraavan puheen konferenssissa, jonka teemana oli: "Ei se kannatte – Inte är det så dåligt – Vi står han av".

Juha Tainio

Verkostotutkija
Siirtolaisuusinstituutti

Mitä kieli minulle merkitsee?

Ragnarin Lassinantin hengessä pidettyä kokousta valvoi hänen muotokuvansa, syntyihän koko Pohjoiskalotti idea hänen valtiopäivämies uransa aikana. Silloin hän teki aloitteita suomenkielen aseman parantamiseksi Ruotsissa, ja oli sen ohella myös Sveriges Radion ensimmäinen suomenkielisten ohjelmien toimittaja ja ohjelmapäällikkö. Ne alkoivat vuonna 1957 Norlannin alueella Luulajan pitkä-aalto lähettimen kautta ja kuuluvuus kattoi koko Pohjoiskalotin aina Ruijaan saakka. 1960-luvun alkaessa nimeksi tulikin "Pohjoiskalotti – ohjelmaa suomen kielellä". Ragnar Lassinantti lopetti radio-ohjelmien tekemisen 1966, kun hänestä tuli Norrbottenin läänin maaherra. Hänen työtään jatkoi Pekka Arto, joka minulle kertoi ylpeänä, että hän oli ensimmäinen vakinaiseen työsuhteeseen palkattu Ruotsin Radion toimittaja, jonka työkieli ei ollut ruotsi.

Ruotsin Radio aloitti toisen suomenkielisen aluelähetysten Keski-Ruotsissa vuonna 1972 ja niiden tekeminen annettiin minun tehtäväkseni. Silloin olimme Pekka Arton kanssa kollegat ja myös ammattiyhdistysaktiivit sekä Ragnar Lassinantin radioperinteen jatkajia. 2000-luvun alun työkomennukset Haaparannalle Sisuradion toimitusta rakentamaan, tekivät minusta lopuksi Norlannin alueen toimittajan, siis sitä työtä tekemään, jonka Ragnar Lassinantti 1957 aloitti. Pääsin tekemään "kenttätutkimuksia" Kalotilla, josta nyt oli tullut Barentsin alue. Apuna Tornionlaaksoon sopeutumisessa toimivat "maaherran nauhat" ja Östen Grothin tarinat, joita hän kertoi, kun yhdessä niitä kuuntelimme. Opin myös meänkieltä ja suoritin Uumajan yliopistossa korkeimman

mahdollisen ja tuolloin ainoan yliopistokurssin meänkielessä.

Haaparanta on myös ruotsinsuomalainen kaupunki, valtaosa ihmisistä 75 prosenttia on juuriltaan suomalaisia. Vain 14 prosenttia asukkaista on ruotsalalaisia, mutta suuri osa heistäkin meänkielisiä. Prosenttiluvut ovat täsmälleen samat kuin koulukaupungissani Kokkolassa, siis ruotsinkielisiä 14 prosenttia, mutta Haaparannalla ei edes suomenkielisen enemmistön kouluopetus omalla kielellä ole yhtä hyvin järjestetty kuin ruotsinkielisen vähemmistön koulutus kielirajan toisessa päässä Keski-Pohjanmaalla Kokkolassa, joka on virallisesti kaksikielinen ja liittyy luontevasti Österbotenin maakunnan ruotsinkielisen hallintoalueeseen, jossa kaksikielisyys ja omasta kielestä kiinni pitäminen on kunnia.

Rajalla on helppo elää kaksikielisenä, mutta Tornionlaaksossa tätä ei osata käyttää hyväksi. Pitäisi ottaa mallia suomenruotsalaisista, jotka pitävät omaa kieltään ja paikallisia murteita arvossa. Kouluissa opitaan kirjaruotsia "högsvenskaa", jolla pärjää koko pohjolassa. Tämän kaksikielisyysjohtavan jo sata vuotta testatun opetusmallin Suomi voisi tuoda Ruotsiin ja Norjaan, jossa suomen kieli on katoava luonnonvara, kielipääoma, jota ei hyödynnetä.

Tämän oivalsi Pohjola Nordenin pääsihteeri Michael Oksanen, joka pohjoiskalottikonferenssissa totesi: "kaksikielinen koulutushan olisi Suomelle oiva vientituote".

Kaikki suomalaiset lukevat toista kotimaista kieltä koulussa. Suomalaisille se on ruotsi, "obligatorisk svenskundervisning", jota myös "pakkoruotsiksi" kutsutaan. Minulle se oli hyötyruotsia, jonka avulla opin isoäitini kielen. Ko-

mivuotiaaksi saakka olin kuullut kotona ruotsia, mutta mamman kuolemaan loppui ruotsin kielen käyttö meidän perheessä. Kuulin vanhemmilta sisaruksiltani, että meidät on ruotsiksi kasvatettu, mutta minä en sitä muistanut. Tajusin vasta teininä isäni kanssa Pietarsaaressa käydessämme, että hän osasi ruotsia. Silloin päätin, että tämän kielen opin vielä uudestaan ja kouluruotsista oli siinä suurta apua.

Haaparannalla minusta kehittyi "regionautti" rajaihminen eli näsäviisaasti sanottuna rajatapaus ja olen nyt sekä Ruotsin että Suomen kansalainen. Mutta molemmissa maissa kuulun vähemmistöön ja Suomessa oikeastaan kahteen, sillä olen sekä suomenruotsalainen, koska olen rekisteröitynyt ruotsinkieliseksi että ruotsinsuomalainen, koska olen asunut Ruotsissa ja puhunut ruotsia toisena kielenäni. Minuun sopii uusi käsite, suomalainen, joka puhuu ruotsia, "en finne som pratar svenska", Tämän termin kuulin YLE:n ruotsinkielisessä debatti ohjelmassa, jossa eräs keskustelija halusi yksinkertaistaa terminologiaa ja kutsua suomenruotsalaisia suomalaisiksi, jotka puhuvat ruotsia. Tähän termiin innostuin koska siihen voisivat samaistua myös kaikki Ruotsissa asuvat suomalaistaustaiset, joiden vanhemmista jompikumpi on muuttanut Suomesta.

Näin laskettuna saadaan ruotsinsuomalaisen määräksi 750 000, se on Pohjolan suurin kansallinen vähemmistö ja määrä kaksikeräinen verrattuna suomenruotsalaisiin, johon ryhmään Suomessa on rekisteröitynyt noin 300 000. Rekisteriin pääsee vaikka näyttämällä Ruotsin passin, mutta kaikki Ruotsista Suomeen muuttajat eivät rekisteröidy ruotsinkielisiksi niin kuin minä tein. Varsin monet paluumuuttajat pysyvät suomenkielisinä ja heidän määrää voi vain arvailla. Ruotsin ja Suomen välillä sodan jälkeen tapahtuneet muutot tuntien heitä voi olla jopa yhtä paljon kuin suomenruotsalaisia.

Kun tuolla salissa esittelin itseni erälle ruotsalaiselle ja sanoin, että olen sekä suomalainen että ruotsalainen, hän sanoi hölmistyneenä: "Jasso, du vet inte vem du är?" Siis et tiedä mikä olet, vaikka juuri olin sanonut, että olen sekä suomalainen että ruotsalainen. Näyttää siis siltä, että Tornion väylän lännen puolella pitää valita mihin joukkoon kuuluu. Minä en halua leimautua kummaksikaan, haluan olla molempia ja olen löytänyt myös kolmannen kansallisen identiteetin, jonka myös tunnen omakseni.

Olen kveeni – kainulainen – alavan maan asukas Pohjanmaalta – "kven, bottnig, helsing, skridfinn, fenno, tsudi" ovat tähän kansaan viitettäviä nimiä vanhoissa lähteissä ja kartoissa. Pohjolan valtiohistorian alussa koko Pohjoiskalotti oli harvaan astuttu, mutta yhtenäinen hallintoalue, se oli liittovaltiosuhteessa Novgorodiin, jolla vanhojen lähteiden mukaan oli myös Pohjan ranta, mutta oliko se Perämeri, jota myös Kainuun mereksi kutsutaan vai Ruijan ranta, jääköön sanomatta. Sen sijaan varmuudella tiedetään, että 14.3.1328 teki Täljessa alaikäisen kunigas Magnus Eriksonin holhoojajhallitus sopimuksen, jossa kveenien perillisille pirkkalaisille taattiin oikeus asua ja viljellä valtakunnan pohjoisia osia.

Viittä vuotta aikaisemmin oli sama Tanska-Norjan ja Ruotsi-Suomen yhteishallitus tehnyt myös Novgorodin kanssa sopimuksen Pähkinäsaaressa 12.8.1323, josta vedettiin raja halki nykyisen Suomen Merenkurkun yli Länsipohjan Lövängerin Bjuröklubb-nimiseen niemeen. Siellä rajamerkki on tallella. Sen sijaan alkuperäinen rauhansopimus on kateissa, samoin kiistellään, mistä raja Suomen puolella kulki, mutta vielä tänäkin päivänä tämän rajan jälki näkyy kansankulttuurissa ja paikannimisissä. Savolaisessa kansanrunossa sanotaan, että Kokkolassa "kainulainen kaakatteli" ja Perhojokivarren Vetelin suurin kylä on Kainu.

Ragnarin Raation ohjelmista löytyy myös tietoa Pohjoiskalotin muinaisuudesta ja historiasta. Erik Wahlberg oli kaksinkertainen tohtori ja tunsu Tornionlaakson asutushistorian läpikotaisin. Hän luennoi pirkkalaisista, paikannimistä ja sukunimistä ja hänen muistinsa oli uskomaton. Tapasin hänet pari kertaa ja kerän kysyin: "Missä on Kveenimaan eteläraja?" Hän katsoi minua hölmistyneenä, enkö muka tiennyt ja vastasi: "Skulleberget tietenkin". Siis myös koko Länsipohjan maakunta on vanhaa Kveenlantia. Tämän muinaisen kansan jälkeläisiä siis olemme, kuinka syvälle historiaan meidän juuremme yltävät saa myöhempi tutkimus osoittaa.

Silloin pitää kuitenkin muistaa Norjan metsäsuomalaisen kaskiviljelytutkijan Per-Martin Tvengsbergin neuvo; "Icke se genom åkerbruksbrille" historiaa ei saa katsoa pelkästään maanviljelysilvälasiensa läpi ja hän opetti minulle, miltä mailma näyttää huhdan polttajien erätalonpoikien silmin. Lisäksi kasvoin kaksikielisessä ympäristössä, jossa suomi ja ruotsi olivat tasa-arvoisia kieliä. Pohjoiskalotilla on erityisen tärkeä, että unohdetaan kansallisval-

tiohistorian silmälasit ja nähdään kalotti yhteistoiminta-alueena.

”Svenskatalande bättre folk” on Suomessa käsite, mutta finsktalande sämre folk ei ole käytössä Ruotsissa ja Norjassa. Kuitenkin tämä asenne näkyy mm. siinä, että suomen kieltä ei opeteta lapsille, vaikka naapurikielen osaamisesta ja kaksikielisyydestä on suuri hyöty. Tässä kokouksessa puhui kaksi Niemi nimistä miestä, toinen heistä emeritus professori Norjasta ja toinen kirjailija Ruotsista, molempien vanhemmat osasivat suomea, mutta pojat eivät, vaikka taustansa tiesivätkin. Einar Niemen esitelmää kommentoi eräs norjansuomalainen kuulija sanoen: ”mielenkiintoisinta historiaprofessorin puheessa oli se, mitä hän jätti sanomatta”. Hän ei puhunut suomenkielen sorrosta tai Norjan rotuoppi ja ”finska fara” politiikasta.

Etnologin silmin katsoin myös kehon kieltään esityksien aikana. Kun puhumaan nousi saamelainen Petteri Laiti, joka osaa vain saamea ja suomea, hän puhui vähäeleisesti ja hänen kehonsa kieli kertoi nöyryydestä. Kätet kohosivat kerta toisensa jälkeen vastakkain buddhalaiseen tervehdykseen. Jospa tämä shamanismin korkein muoto voisi palauttaa kielten ja kansojen tasa-arvon Pohjoiskalotille.

Myös kallonmittaus ja rotuoppi ja sen vaikutukset Kalotin suomalaisugrialaisten kansojen elämään pitää tutkia ja myös alempiarvo-

siksi leimattujen kielten sorto tunnustettava. Ruotsin Tornionlaaksolaisten STR-T puheenjohtaja Bengt Niska vaati totuuskomissiota selvittämään heitä koskevat vääryydet niin kuin saamelaisten kohdalla jo on tehty.

Saman voisi ulottaa koskemaan myös Ruotsin ja Norjan suomalaisia sekä kveenejä. Toivoisin myös, että kieliin suhtaudutaan tasa-arvoisesti ja monikielisyyttä pidettäisiin arvossa, sillä nyt elämme globaalissa maailmassa. Tähän kokoukseen kveenimaaliiton puheenjohtaja Björnar Seppola olisi tuonut terveiset Genevestä YK:n alkuperäiskansojen kokouksesta. Valitettavasti hän ei saanut puheenvuoroa, mutta toivottavasti hänen viestinsä tavoittaa oikeat henkilöt ja kolmen maan kveenien ajama alkuperäiskansa-asia menee eteenpäin.

Tasa-arvoinen kohtelu on yhteiskuntamme perusarvoja ja sen pitäisi koskea kaikkia. Siksi pä Ragnar Lassinantin hengessä pidetyssä Kemmin Pohjoiskalottikonferenssissa myös ääneen ihmettelin, miksi Ruotsin radio lopetti hänen vuonna 1957 aloittamansa alueelliset suomenkieliset ohjelmat vuonna 2015. Norrbottenin P4 kanavalla kuullaan nykyään vain Meän raation ohjelmaa, mutta Norlannin lähetys on nyt poissa. Ragnarin aloittama radioepookki haudattiin samana syksynä, kun hänen syntymästään tuli kuluneeksi 100 vuotta.

Lue lisää aiheesta Siirtolaisuus–Migration-lehden artikkelista ”Ragnarin Raatio”:
http://www.migrationinstitute.fi/files/pdf/siirtolaisuus-migration/2015_3.pdf